

РОЛЬ ОСВІТИ У ПОДОЛАННІ НЕГАТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ У ДОБУ ПОСТПРАВДИ

Леся ДОРОШ

Національний університет «Львівська політехніка»

Researcher ID R-1453-2017

Scopus Author ID: 57192267003

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

(статтю надіслано – 15.01.2021р., статтю прийнято до друку – 10.04.2021 р.)

© Дорош Л., 2021

Проаналізовано особливості трактування постправди, ключові її інформаційні прояви та вплив на сучасне глобальне суспільство. Стверджується про важливу роль освіти у подоланні негативних проявів політичної практики постправди. Наголошено, що ключовим механізмом протидії поширенню практик постправди в інформаційній сфері, зменшенню її деструктивного впливу є формування у пересічних громадян потреби боротьби з дезінформацією і посилення їх уміння обробляти, зокрема декодувати, інформацію, відділяти корисні її компоненти від шкідливих. З'ясовано, що дослідники проблем, зумовлених появою феномену постправди, пропонують їх розглядати у рамках чотирьох підходів, прихильники кожного з яких застосовують різні варіанти для аналізу викликів, які породжує мислення в рамках парадигми постправди. Йдеться про такі підходи, пов'язані із аналізом способів пізнання людей: нерозуміння пізнання; помилкові способи пізнання; нехтування правдою (у достатній для певного індивіда мірі) та розбіжності у пізнанні. У межах кожного підходу дослідники пропонують: (а) пояснення того, як способи пізнання людей можуть впливати на тенденції розвитку феномену постправди загалом, (б) аналіз того, як освіта може посилити ці проблеми та (в) пропозиції щодо того, як освіта може пом'якшити згадані проблеми.

Наголошено, що явище постправди виникає на перетині різних контекстів, саме тому необхідно шукати шляхи та розробляти освітні інструкції так, щоб вирішувати соціальні та політичні проблеми, а також заохочувати громадську участь, яка надасть індивідам політичні практики, що емпірично заперечать тези постправди. Визначено необхідність тіснішої співпраці між політиками, представниками соціальної сфери, науковцями та викладачами для розробки міждисциплінарних вказівок, які можуть надати відповіді на виклики епохи постправди, сприятимуть покращенню мислення про проблеми, які існують у світі постправди.

Ключові слова: *постправда, дезінформація, гібридна війна, освіта, медіаграмотність, критичне мислення.*

THE ROLE OF EDUCATION IN OVERCOMING THE NEGATIVE INFORMATION IMPACTS UNDER THE POST-TRUE ERA

Lesia Dorosh

Lviv Polytechnic National University

Researcher ID R-1453-2017

Scopus Author ID: 57192267003

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

The peculiarities of the post-truth interpretation, its key political manifestations and its impact on modern global society have been analyzed. It is asserted about the importance of education in combating the negative effects of post-truth political practice. It is argued that the key mechanism for counteracting the spread of post-truth practices in the information sphere, reducing its destructive impact is the formation of the need of citizens to combat misinformation and strengthen their ability to process, including decode, the information, to separate its useful components from harmful ones. It has been found that researchers of the problems caused by the emergence of the post-truth phenomenon propose to consider them within four approaches, each of which uses different options to analyze the challenges posed by thinking within the paradigm of post-truth. It is about such approaches related to the analysis of ways of knowing: not knowing how

to know; fallible ways of knowing; not caring about truth (enough) and disagreeing about how to know. Within each approach, researchers propose: (a) an explanation of how people's ways of knowing can influence trends in the post-truth phenomenon in general, (b) an analysis of how education might aggravate this problem and (c) suggestions on how education can mitigate the problem. It is emphasized that the phenomenon of post-truth arises at the intersection of different contexts, it is, therefore, necessary to look for ways and develop educational guidelines to address social and political issues, and encourage public participation that will provide individuals with political practices that empirically challenge the post-truth thesis. It is determined the necessity for closer cooperation between politicians, social workers, scholars and educators to develop interdisciplinary guidelines that can respond to the challenges of the post-truth era, contribute to the improvement of thinking about the problems that exist in the post-truth world.

Key words: *post-truth, misinformation, hybrid war, education, media literacy, critical thinking.*

Початок ХХІ ст. характеризується знаковими політичними подіями, які свідчать про фактичний початок століття постправди («*post-truth*»). Тут, головню, згадують про Брексіт і перемогу Трампа на виборах президента у США у 2016 р., про «гібридну війну» Росії проти України тощо. Враховуючи вказані метаморфози міжнародного інформаційного простору, Оксфордський словник (*Oxford Dictionaries*) оголосив «словом 2016 р.» термін «постправда», що характеризує ситуацію, за якої об'єктивні факти менше впливають на формування громадської думки, аніж особисті переконання та «чисті» емоції її носіїв [Word of The Year 2016 Is... '2016; 'Woke' and 'post-truth' added to Oxford English Dictionary' 2017]. Однак, на думку науковців, це поняття радше характеризує цілу «еру», а не окремий її рік, а саме: еру безмежного віртуального спілкування, за якої у політичній сфері заперечення фактів і здорового глузду стає надзвичайно поширеною практикою. В цю епоху факти, зокрема статистика, докази, або перекручуються, або відкидаються взагалі і, навпаки, брехня, чутки та плагіат поширюються надзвичайно швидко, сприймаються частиною мас та еліт як звичні, навіть у державах із стійкими поліархіями й притаманними для них практиками публічних обговорень, дискусій тощо [Al-Rodhan 2017].

Ключовими характеристиками епохи постправди є: 1) слабкість демократичних інститутів, 2) занепад традиційних друкованих ЗМІ і розвиток цифрових, головню соціальних мереж, 3) поширення персоналізованих пропаганди, брехні, фальшивих новин, дезінформації тощо. Як стверджує Герцінгер, кореспондент відділу «Політика та суспільство» німецьких видань «Die Welt» та «Welt am Sonntag», сьогодні існують стійкі суспільні середовища, в яких більше не діють об'єктивні факти й раціональна аргументація, члени яких існують у протилежній реальності [Герцінгер 2019].

Курс інформаційної політики постправди «спирається на твердження, які здаються правдивими, але не мають жодних підстав» визнаватися істинними. Ці твердження часто не перевіряються, але навіть за умови доведення їх неправдивості, вони взагалі не мають наслідків (ані юридичних, ані

моральних) для тих, хто їх формулює; навіть якщо зазначені твердження будуть викриті як цілковита брехня, то це незначно вплине на легітимацію їх автора серед його прихильників (та/або кола спілкування) [Al-Rodhan 2017]. За умов ери постправди пошук істини передбачає не вимогу представлення фактів або загального знання, узгоджених більшою частиною суспільства; радше йдеться про отримання емоційної реакції на те чи інше питання. Дослідники це вважають небезпечним прецедентом заміни розуму на емоцію, що лише зміцнює ідеологію постправди. За таких умов виникає нова небезпечна форма політичного діяча, неконтрольованого політика, якому надано можливість маніпулювання (наприклад, за допомогою соцмереж) громадськістю так, щоб всі члени суспільства (або їхня більшість) повірили йому, та умови за яких «традиційні» засоби масової інформації відмовляються виправляти його брехню або змушені цього не робити під тиском мас, які хочуть, щоб їх ввели в оману [Ghayrat 2017].

За доби постправди фейкові новини, які подаються як достовірні, та теорії змови, частиною яких є перші, створюють альтернативну «реальність» для окремих груп суспільства і слугують пропагандистським цілям. Постправда подається тими людьми, які вірять своїй, вигаданій правді, та використовуються ними, щоб переконати у ній інших. До творців і поширювачів постправди можемо додати всіх тих, чия думка здатна, у певний спосіб, впливати на вибір інших людей.

Головними причинами, чому постправда так швидко поширюється в масах, є: відсутність застосування логічних знань, критичного мислення та посилення шаблонного мислення, та їх наслідок – небажання людей перевіряти факти. Відтак, у світлі зазначеного, вважаємо необхідним з'ясувати те, як чинник освіти може допомогти подолати деструктивні соціальні впливи, поширювані політичною та інформаційною практикою постправди.

Підтвердженням існування феномену постправди та заснованого на її поширенні успішного використання окремими державами гібридних тактик боротьби в інформаційній сфері стала поява численних досліджень західних науковців за цією

темою [Al-Rodhan 2017; Anish 2019; Barzilai and Chinn 2020; Carrera 2018; Ghayrat 2017; Garland 2018; Morgan 2018]. Ці дослідження спрямовані на комплексне вивчення сутності цього явища, його проявів та форм (розглядаються такі поняття: напівправа, чутки, змови, містифікації, фальшиві новини, перевірка фактів та «фільтрування бульбашок») у рамках курсів інформаційної політики сучасних держав на глобальному, регіональному та національному рівнях. Також зазначені вчені досліджують контекст історичних проявів постправди, передумови її домінування у політичному дискурсі розвинених демократій, «дискурсу паніки», а також пропонують рекомендації щодо зменшення ризиків, спричинених поширенням такого роду політичних курсів [Crilly, Chaterje-Doody 2018].

Дослідники наводять приклади поширення дезінформації, які підривають віру в наукові істини з таких важливих питань: заперечення кліматичних змін та користі вакцинації, заперечення фактів геноциду та недоведеності расистських тверджень, які сприяють посиленню риторики ненависті між людьми. До спектру загроз, породжених недостовірною інформацією, чутками та теоріями змов, належать: послаблення здатності людей приймати зважені рішення щодо охорони здоров'я, довкілля, політики, соціальної та економічної ситуації в країні та/чи світі. Не слід відкидати й прояви постправди (дезінформації та теорій змови) щодо причин появи, перебігу та наслідків пандемії COVID-19 [Barzilai and Chinn 2020].

Здебільшого дослідники постправди намагаються не тільки з'ясувати її сутність та прояви, зрозуміти першопричини появи, але, головню, шукають шляхи подолання негативних наслідків реалізації політичного курсу інформаційної політики постправди для особистості, суспільства та держави. Так, для окремих учених акцент поставлений на тому, як проблеми в епоху постправди можуть вирішуватись через освіту, як остання може пом'якшити (або посилити) проблеми, породжені політикою постправди [Barzilai and Chinn 2020].

Як вже зазначено, етимологічно словосполучення «постправа» відображає схильність її реципієнта орієнтуватись на апеляції до емоцій, афектів, а не до фактів. Для Гарланд, ця ситуація є цинічною, оскільки передбачає, по-перше, що ми залишили позаду попередній режим виявлення і підтвердження істини, а по-друге те, що для багатьох людей істина вже неважлива. Крім того, використання цього терміна як іменника, наприклад, у словосполученнях «політика постправди» чи «журналістика постправди», універсалізує цю концепцію, зображаючи її як визначальну ознаку сучасних політики та журналістики [Garland 2018].

У Словнику Королівської іспанської академії постправа трактується як «навмисне спотворення реальності, що передбачає маніпулювання віруваннями та емоціями [людей] з метою впливу на громадську думку та соціальне ставлення» [Carrera 2018]. Передусім, постправа – це феномен, за наявності якого подання певної інформації відбувається через емоції та внутрішні почуття, а не правдиві факти. Тому Гарланд припускає, що в епоху постправди факти стають «піддатливими» і підпорядковуються переконанням, їх можна «законно» використовувати для «служіння» переконанням [Garland 2018]. Як наслідок, фактологічна інформація сама собою стає другорядною: те, «як» подається інформація, має перевагу над тим, «що» саме подається [Anish 2019].

Разом з тим, подається й та інформація, яку громадськість «хоче» чути. Підтверджує теза про нестабільність, навіть хаотичність, лабільність суспільних настроїв в епоху постправди. Люди не готові щодня відповідати на таку кількість інформаційних викликів, яка існує зараз. Відтак, емоційно виснажена, депривована, стресова аудиторія є живильним ґрунтом для популізму всіх видів і напрямів [Лазарева 2018]. За цих умов, відзначають дослідники, поіншому, дисфункціонально і деструктивно, на користь постправди починає працювати модерна ідентичність мас, із визначальним для неї значенням бренду, пріоритетністю «дружнього» та/або групового джерела, наголосом на змісті повідомлення, а не його фактичній точності; силі усталеної розповіді для носія ідентичності тощо [Leith 2017].

Ключовим механізмом протидії деструктивному впливу інформаційної політики постправди на людину є посилення умінь пересічного громадянина, який перебуває «на передовій» боротьби з дезінформацією, осмислено опрацьовувати інформацію та декодувати її. Це те, що, вважають дослідники, потрібно практикувати розумному споживачу новин, щоб розпізнати правду та/або іншу інформацію, яку він споживає [Ghayrat 2017]. На думку окремих дослідників, для розв'язання епістемологічних проблем, які існують на сучасному «ринку ідей» потрібно, щоб 1) громадянин мав здібності розпізнавати неправдиві твердження, 2) існував надійний механізм боротьби з неправдивими твердженнями – «редагування таких тверджень ще до їх поширення» [Bimber and Gil de Zúñiga 2020]. Як стверджує керівник французької дослідницької лабораторії *Conspiracy Watch* Рейхштадт: «Насамперед треба інформувати про існування пропаганди, бо й сьогодні не всі це усвідомлюють, а проблема применшується роками». Цей аналітик також додає, що вкрай необхідна мобілізація громадянського су-

пільства, зокрема й через соцмережі, а також безупинна контраргументація з використанням методології та фактів для спростування чи заперечення проявів політики постправди [Рейхштадт 2020].

Інтенсифікація негативних проявів епохи постправди зумовлена чималою кількістю чинників, головно соціально-технологічних, політичних, економічних та наукових, які їх посилюють. Відтак, ефективна відповідь на ці виклики, радше, потребуватиме комбінованих заходів: регуляторних, соціальних, технологічних та освітніх. Сьогодні дослідники намагаються з'ясувати роль освіти у розв'язанні проблем епохи постправди, у боротьбі з її негативними проявами, підвищення готовності людей протистояти таким негативним впливам. Тут наголошується на пізнанні та навчанні, як факторах,

що сприяють встановленню істини [Barzilai and Chinn 2020].

Дослідники пропонують розглядати проблеми, зумовлені політикою постправди, у межах чотирьох підходів. Прихильники кожного з них застосовують різні орієнтири для аналізу викликів постправдивого мислення. Йдеться про такі підходи, які пов'язані зі способами пізнання людей: нерозуміння пізнання як процесу; помилкові способи пізнання; нехтування правдою та розбіжності у пізнанні. У рамках кожного підходу запропоновано: (а) пояснення того, як способи пізнання людей можуть впливати на тенденції розвитку постправди, (б) аналіз того, як освіта може посилити ці проблеми, та (в) відповідні пропозиції щодо того, як освіта може пом'якшити проблеми (таблиця 1) [Barzilai and Chinn 2020].

Чотири освітні підходи щодо вирішення проблем пізнання в епоху постправди

Підхід	Як способи пізнання людей можуть впливати на тенденції розвитку постправди	Як освіта може загострити цю проблему	Як освіта може вирішити цю проблему
№1 Нерозуміння пізнання (<i>not knowing how to know</i>)	Поширення проявів постправди зумовлене прогалинами та/або недоліками у знаннях та навичках людей, необхідних для критичного аналізу інформації у цифровій сфері	<ul style="list-style-type: none"> • Навчання, невідповідне навичкам медіа та цифрової грамотності; • Недостатня представленість автентичного наукового дослідження; • Нехтування основними вміннями, необхідними для взаємодії індивіда з наукою 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток у особи умінь та новичок медіа- та цифрової грамотності; • Сприяння науковій грамотності людей щодо повсякденних проблем; • Уникнення псевдонаукового спілкування
№2 Помилкові способи пізнання (<i>fallible ways of knowing</i>)	Зростання кількості проявів постправди є наслідком когнітивних упереджень та обмежень, стимульованих сучасним інформаційним середовищем	<ul style="list-style-type: none"> • Отримання індивідом більших знань та навичок може сприяти його необ'єктивним міркуванням; • Неможливість шкільного навчання може спричинити недостатній рівень усвідомлення людиною обмеженості її непрофесійних знань та міркувань 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення «епістеміологічної пильності» учнів • Розвиток навичок роботи індивіда з (його та інших) когнітивними упередженнями та обмеженнями
№3 Нехтування правдою (у достатній мірі) <i>not caring about truth (enough)</i>	Феномен постправди виникає через те, що люди недостатньо віддані досягненню епістеміологічних цілей та ідеалів і власному залученню до надійних способів пізнання	<ul style="list-style-type: none"> • Надмірне підкреслення «неепістеміологічних цінностей» школами та закладами вищої освіти; • Нездатність «безпечного» епістеміологічного середовища стимулювати розподіл епістеміологічної відповідальності та важливості 	<ul style="list-style-type: none"> • Виховування диспозиційних інтелектуальних чеснот; • Формування інтелектуальної ідентичності та свободи волі; • Створення зв'язку епістеміологічних завдань із іншими надзвичайно важливими для людей
№4 Розбіжності в підходах до пізнання (<i>disagreeing about how to know</i>)	Тенденції до посилення проявів постправди походять від втрати спільної епістеміології та зростаючого впливу альтернативних конкуруючих епістеміологій	<ul style="list-style-type: none"> • Нехтування соціальною природою способів пізнання через їх спрощення; • Викладання інформації про способи пізнання стереотипно; • Нехтування основними навичками для взаємодії з наукою; • Ігнорування епістеміологіями студентських громад. 	<ul style="list-style-type: none"> • Відновлення епістеміологічного авторитету науки; • Розвиток навичок обговорення та оцінювання розбіжностей при пізнанні; • Визнання та координація декількох епістеміологій.

Отже, ключова стратегія, реалізована в рамках курсу інформаційної політики постправди, полягає у тому, що люди можуть відмовитися від критичного мислення на користь посилення своїх почуттів наперед створеною «правдою» [‘The post-truth world. Yes, I’d lie to you’ 2016]. Вона заснована на тому, що сьогодні люди звикли отримувати інформацію з різних джерел без критичного її осмислення та, зазвичай, не довіряють фактам, які подають їх опоненти. Через це суспільство легко піддається маніпуляціям, і, головне, налаштоване сприймати «легкі» популістські заклики, у яких подаються готові та/чи бажані для більшості уявлення про дійсність. Ключовою умовою успіху реалізації курсу інформаційної політики постправди є ситуація, коли лунають голоси лише мас, а голоси інших критично налаштованих щодо неї представників еліт (наукових, медіа, культурних тощо) замовчуються [Anish 2019].

За цих умов сьогодні дезінформацію не слід розглядати ізольовано від інших гібридних та/або звичайних тактик ведення політики. Враховуючи те, що дезінформація, без сумніву, є частиною ширшої гібридної кампанії, ключове значення має своєчасний обмін інформацією про дезінформаційні кампанії та її поширення, а також освіта, розвиток медіаграмотності та критичного мислення.

Враховуючи розглянуті вище підходи, ефективна освітня реакція на стан суспільства в епоху постправди повинна враховувати всі чотири підходи. Дослідники стверджують, що, враховуючи наявні проблеми епохи постправди, слід шукати нові комплексні шляхи вдосконалення навчання цифрової та медіаграмотності, а також варіанти того, як наука та її природа повинні висвітлюватись у школі.

Розв’язання проблем, пов’язаних із постправдою, потребуватиме здатності шукати істину адаптивними способами, формування схильності приділяти достатньо уваги цьому питанню, метакогнітивного розуміння та регулювання власних та інших помилкових способів пізнання, здатності брати участь у спільному розгляді цих питань (і нефахівцями, і експертами), незважаючи на можливі розбіжності.

На думку вчених, сучасні дослідження постправди часто епізодичні, їм бракує інфраструктури, необхідної для систематичної, скоординованої роботи [Morgan 2018]. Потрібно посилити міжнародну співпрацю та обмін методологіями та результатами у цій сфері. Освіта та посилені медіаграмотність, безсумнівно, є частиною рішення поточної кризи, викликані постправдою, у довгостроковій перспективі. Слід також розуміти, що проблеми постправди часто виникають на перетині різних контекстів і пов’язані з конфліктами між соціальними, культурними та моральними цінностями і цінностями людей.

Замість того, щоб ігнорувати контексти існування постправди, необхідно шукати шляхи та розробляти освітні інструкції так, щоб завдяки їм розв’язати соціальні та політичні проблеми, а також заохочувати громадську участь. Для цього необхідна тісніша співпраця політиків, представників соціальної сфери, науковців та викладачів для розробки міждисциплінарних вказівок, які можуть відповідати на виклики епохи пост правди та сприятимуть кращому розумінню проблем світу постправди.

ЛІТЕРАТУРА

- Anish, J. (2019). «A truth called Post-truth». Retrieved from https://www.academia.edu/33846217/A_truth_called_Post-truth
- Barzilai, S., Chinn, A. C. (2020). A Review of Educational Responses to the «Post-Truth» Condition: Four Lenses on «Post-Truth» Problems. *Educational Psychologist*, 55(3), 107–119.
- Bimber, B., Gil de Zúñiga, H. (2020). The Unedited Public Sphere. *New Media & Society*, 22(4), 700–715.
- Carrera, P. (2018). The Stratagems of Post-Truth. *Revista Latina de Comunicación Social*, 73, 1469–1482 [online]. Retrieved from <http://www.revistalatinacs.org/073paper/1317/76en.html>
- Crilly, R., Chatterje-Doody, P. (2018). *Security Studies in the age of ‘Post-Truth’ Politics: In Defence of Poststructuralism*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/323451926_Security_studies_in_the_age_of_'post-truth'_politics_in_defence_of_poststructuralism
- Garland, R. (2018). «Is Post-Truth Another Word for Political Spin or a Radical Departure from It? Evidence from behind the scenes in UK government communications: 1997–2015. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 14 (3), 333–350.
- Ghayrat, Sh. (2017). Information War: The War for the «Truthful» High Ground. *SAGE International*. Retrieved from <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/Sage-Information%20War.pdf>
- Leith, S. (2017). Nothing like the truth. *TLS*. Retrieved from <https://www.the-tls.co.uk/articles/post-truth-sam-leith/>
- Morgan, S. (2018). Fake news, Disinformation, Manipulation and Online Tactics to Undermine Democracy. *Journal of Cyber Policy*, 3(1), 39–43.
- Nayef, Al-Rodhan. (2017). Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *Global Policy Journal*, Retrieved from <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/cf02167f463341dc-a857-a4da299b9306>
- The post-truth world. Yes, I’d lie to you. (2016). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/news/briefing/21706498-dishonesty-politics-nothing-new-manner-which-some-politicians-now-lie-and>
- «Woke» and «Post-Truth» added to Oxford English Dictionary. (2017). *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/40414375/woke-and-post-truth-added-to-oxford-english-dictionary>
- Word of The Year 2016 Is... (2016). *Oxford Dictionaries*. Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/post-truth>
- Герцінгер, Р. (8 листопада 2019). Успіх екстремістських антизахідних рухів є результатом дезінформаційного впливу. *Український тиждень*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/News/237466>

Лазарева, А. (2018). Навшпиньки понад прірвою. *Український тиждень*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/World/2>

Рейхштадт, Р. (2020). Конспірологія не є психологічною патологією, це політичний проєкт». *Український тиждень*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/World/239586>

REFERENCES

Anish, J. (2019). «*A truth called Post-truth*». Retrieved from https://www.academia.edu/33846217/A_truth_called_Post-truth

Barzilai, S., Chinn, A. C. (2020). A Review of Educational Responses to the «Post-Truth» Condition: Four Lenses on «Post-Truth» Problems. *Educational Psychologist*, 55(3), 107–119.

Bimber, B., Gil de Zúñiga, H. (2020). The Unedited Public Sphere. *New Media & Society*, 22(4), 700–715.

Carrera, P. (2018). The Stratagems of Post-Truth. *Revista Latina de Comunicación Social*, 73, 1469–1482 [online]. Retrieved from <http://www.revistalatinacs.org/073paper/1317/76en.html>

Crilly, R., Chaterje-Doody, P. (2018). *Security Studies in the age of 'Post-Truth' Politics: In Defence of Poststructuralism*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/323451926_Security_studies_in_the_age_of_'post-truth'_politics_in_defence_of_poststructuralism

Garland, R. (2018). «Is Post-Truth Another Word for Political Spin or a Radical Departure from It? Evidence from behind the scenes in UK government communications»: 1997–2015. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 14 (3), 333–350.

Ghayrat, Sh. (2017). Information War: The War for the «Truthful» High Ground. *SAGE International*. Retrieved from

<https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/Sage-Information%20War.pdf>

Herzinger, R. (8 November, 2019). «Success of Extremist Anti-Western Movements is the Result of Disinformation Influence». [In Ukrainian]. *Ukrainian Week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/News/237466>

Lazareva, A. (2018). «On Tiptoe Over the Abyss». [In Ukrainian]. *Ukrainian Week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/World/2>

Leith, S. (2017). «Nothing like the truth». *TLS*. Retrieved from <https://www.the-tls.co.uk/articles/post-truth-sam-leith/>

Morgan, S. (2018). Fake news, Disinformation, Manipulation and Online Tactics to Undermine Democracy. *Journal of Cyber Policy*, 3(1), 39–43.

Nayef, Al-Rodhan. (2017). Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *Global Policy Journal*. Retrieved from <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/cf02167f-4633-41dc-a857-a4da299b9306>

Reichstadt, R. (2020). «Conspiracy is not a Psychological Pathology, It Is a Political Project». [In Ukrainian]. *Ukrainian Week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/World/239586>

«The Post-Truth World. Yes, I'd Lie to You». (2016). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/news/briefing/21706498-dishonesty-politics-nothing-new-manner-which-some-politicians-now-lie-and>

«Woke» and «Post-Truth» added to Oxford English Dictionary. (2017). *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/40414375/woke-and-post-truth-added-to-oxford-english-dictionary>

Word of The Year 2016 Is... (2016). *Oxford Dictionaries*. Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/post-truth>